

Bogdan W. Brzustowicz

Tor do gier rycerskich w dawnym Korytowie

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 3, 108-115

1996

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bogdan W. Brzustowicz

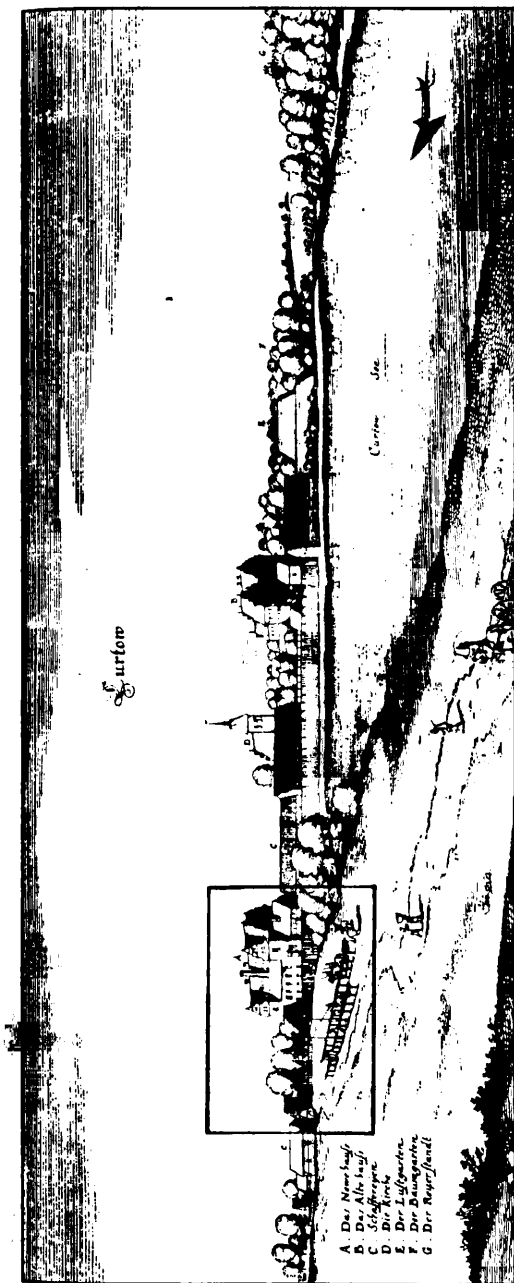
Krzęcin

TOR DO GIER RYCERSKICH W DAWNYM KORYTOWIE

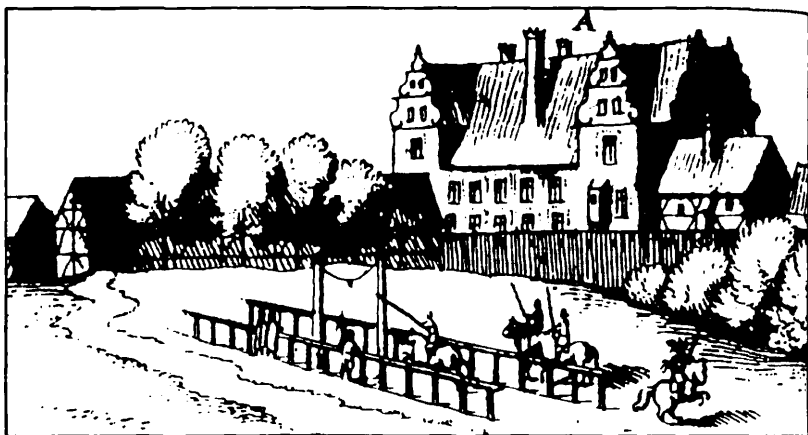
Panoramę Korytowa z końca pierwszej połowy XVII wieku znamy z ryciny M. Meriana, sporządzonej w 1642 r. i umieszczonej w dziele zadedykowanym elektorowi brandenburskiemu Fryderykowi Wilhelmowi.¹ Pokazuje ona położenie nowego i starego zamku, spichlerzy, kościoła, parku i sadu, a także grodziska.

Na pierwszym planie, na zachodnim brzegu jeziora korytowskiego, Merian utrwalił jeszcze jeden element miejscowego krajobrazu – tor do gonitw rycerskich (Stechbahn)², przy którym czterech jeźdźców uzbrojonych w długie kopie uprawia popularną grę rycerską – gonitwy do pierścienia (niem. Ringrennen, Ringelrennen; franc. course de bague; ang. running at the ring; wł. corso all “Anello”).³ Drewniany tor składa się z dwóch równoległych barierek, między którymi umieszczone są dwa wysokie słupy z zaczepioną do nich u góry linką. Na linie rozciągniętej między słupami przywieszono obręcz, czyli pierścień, do którego goni jeden z jeźdźców.

Gonitwy do pierścienia wywodzą się z średniowiecznych ćwiczeń rycerskich, mających na celu doskonalenie umiejętności posługiwania się bronią i jazdy konnej.⁴ Udział w turnieju rycerskim lub prawdziwej wojnie wymagał dużej sprawności fizycznej, nabywanej jeszcze przed inicjacją rycerską, między innymi w gonitwach do pierścienia.⁵

1. Panorama Korytowa, 1642. M. Merian.

2. Tor do gonitw rycerskich. Fragment panoramy Korytowa M. Meriana.

W XVI i XVII stuleciu gonitwy do pierścienia stały się ważną częścią uroczystości dworskich w całej Europie, ale szczególnie modne były na dworze francuskim Ludwika XIV.⁶ Organizowano je zarówno na dworach królewskich i książęcych, jak i na dworach szlacheckich.

3. Gonitwa do pierścienia. 1591.
(Riddarlek och Tornerspel, nr 68).

Gry rycerskie, takie jak gonitwy do pierścienia, gonitwy do quintain albo gonitwy do drewnianej figury Saracena, głowy Maura lub Turka, urządzano z wielkim przepychem w XVII–XVIII w. podczas karuzelów (carrousel).⁷ Karuzel to nazwa nowożytnego widowiska dworskiego złożonego z pokazów baletu konnego, walk pozorowanych i starć turniejowych.⁸ Karuzele, poprzez które próbowano wskrzesić turnieje rycerskie, przyjęły się zwłaszcza we Włoszech, Francji, Hiszpanii, Niemczech, Danii i Szwecji.⁹ Na potrze-

by karuzelów przygotowywano odpowiednią scenografię, ustawiano zamki, twierdze, fortece, świątynie, trybuny, szranki, wykorzystywano alegoryczne kostiumy, wozy triumfalne, mechaniczne konstrukcje, egzotyczne zwierzęta, wykonywano zbroje paradne i turniejowe, przeżywające dzięki temu ostatni swój rozkwit.¹⁰

Gonitwy do pierścienia w tym okresie nie zatraciły swojej pierwotnej funkcji, były nie tylko dworską zabawą, ale również doskonałym ćwiczeniem jeździeckim. Antoine de Pluvinel, autor poczytnego w XVII stuleciu podręcznika sztuki jeździeckiej (*La Maneige Royal*), do którego wykonał 62 piękne sztychy Crispin de Passe, zaleca młodemu Ludwikowi XIII uprawianie gonitw rycerskich (Il. 4).¹¹

Gonitwy do pierścienia to sport niezwykle precyzyjny, mający ściśle określoną punktację. Oceniano nie tylko zręczność w posługiwaniu się kopią, lecz także strój zawodnika i grację, z jaką poruszał się na koniu. Zawodnik, galopując na koniu w kierunku zawieszono pierścienia, zadawał pchnięcie kopią spod pachy, w pozycji pochylonej do przodu. Najwyżej punktowano trafienie w środek obręczy.

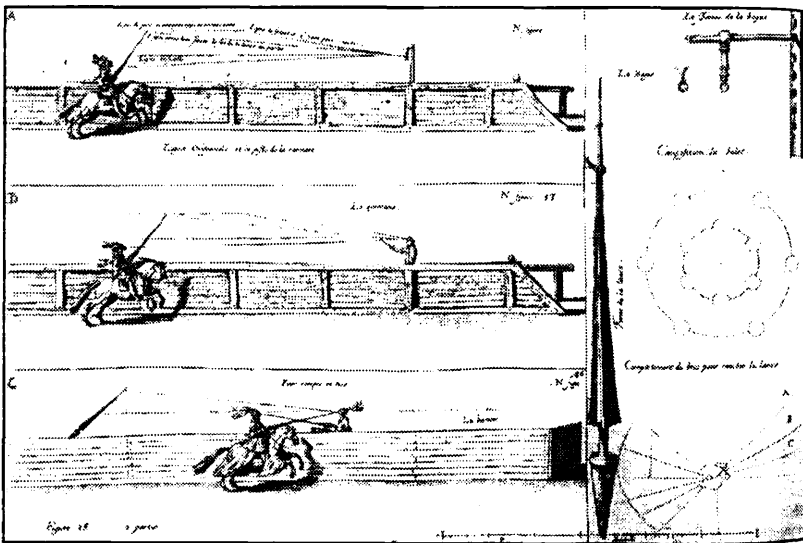
W przeciwieństwie do turniejów rycerskich, przybierających nierzadko krwawy przebieg, gonitwy do pierścienia stanowiły zaledwie niewinną zabawę, grę zręcznościową pozbawioną elementu walki między zawodnikami i nie wymagającą od nich występowania w zbroi. W XVIII wieku używano w gonitwach do pierścienia lżejszych i krótszych kopii niż w turniejach rycerskich. Kopia do gonitw do pierścienia (*Ringelstechlanze*) zbudowana z drzewca, często bogato zdobionego, zakończono ostrym grotem (*Ringelrenneisen*), posiadała około 3 m długości i ponad 3 kg wagi.¹² Stalowe lub mosiężne pierścienie musiały być zawieszono na wysokości głowy jeźdźca. Ich średnica zależała od wprawy zawodników, z reguły wynosiła od 6 do 10 cm.¹³

Regulamin zawodów w Dreźnie w 1588 r., na dworze księcia saskiego Chrystiana I przewidywał, że ich uczestnik otrzymuje 3 punkty za trafienie w środek obręczy, 2 punkty za trafienie w określony punkt górnej lub dolnej albo lewej lub prawej krawędzi obręczy, 1 punkt za trafienie w obręcz, 0 punktów jeśli chybił.¹⁴

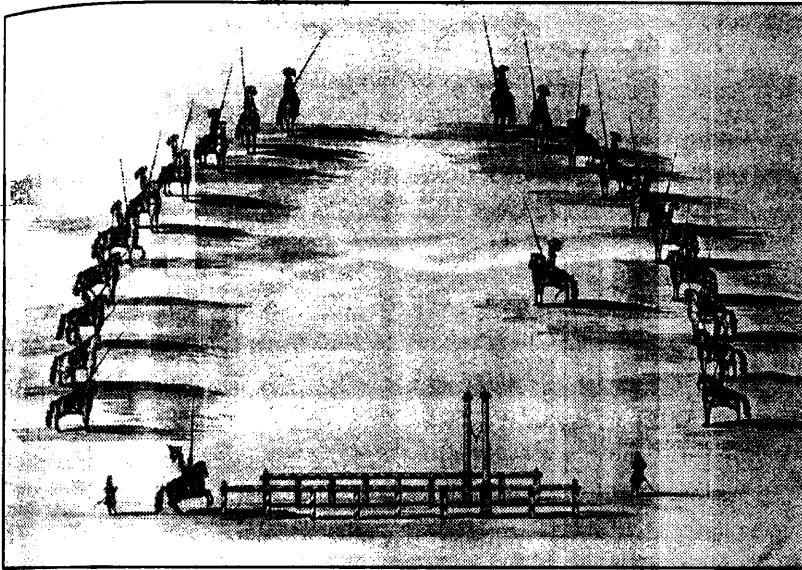
Artykuły gonitwy do pierścienia, sporządzone z okazji wesela Jana Zamoyskiego z Krystyną Radziwiłłówną w 1578 r. pod Ujazdowem koło War-

szawy, zawierały następujące zasady: 6 punktów – za trafienie w środek pierścienia, 3 punkty – za uderzenie w górną krawędź obręczy, 2 punkty – za uderzenie w dolną krawędź, 1 punkt – za trafienie w lewą lub prawą krawędź obręczy. Zawodnik tracił jednak wszystkie punkty, jeśli wypadła mu kopia z rąk, noga wypadła ze strzemienia, zgubił okrycie głowy lub potrafił kopią sznur z pierścieniem.¹⁵

Tor do gonitw do pierścienia w Korytowiu, znany z ryciny M. Meriana, jest świadectwem podtrzymywania tradycji rycerskich przez właścicieli Korytowa, rody Goltzów i Wedłów.¹⁶ W gonitwach rycerskich, tak jak przed wiekami, młodzi ziemianie zdobywali biegłość w arkanach sztuki żołnierskiej. Rycina Meriana pozwoliła nam zatem poznać barwny obrazek z życia ziemiaństwa w Nowej Marchii w połowie XVII wieku.

4. Gonitwy rycerskie: a) gonitwy do pierścienia; b) gonitwy do quintain; c) potyczki turniejowe sposobem włoskim "przez płot". Crispin de Passe. Ilustracja do książki A. Pluvinael, *La Maneige Royal*.

5. Gonitwy do pierścienia podczas karuzelu w 1685 r. w Kopenhadze.
(*Riddarlek och Tornerspel*, nr 187).

Przypisy:

¹ Merian M., *Topographiae Electoratus Brandenburgici et Ducatus Pomeraniae*, Frankfurt n.O. 1652.

² Por. Furian H.G., *700 Jahre Kürtow*, Arnswalde 1937, s. 30.

³ Gravett Ch., *Knights at Tournament*, London 1994, s. 15; Blair C., *European Armour c. 1066-c.1700*, London 1958, s. 168; Wozel H., *Turniere. Exponate aus dem Histor. Mus. zu Dresden*, Berlin 1979, s. 26; Weber K. von, *Über Turniere und Kampfspiele*, *Archiv für Sachs. Gesch.*, IV, 1864, s. 370–374.

⁴ Blair C., op. cit.

⁵ Barber R. and Barker J., *Tournaments. Jousts. Chivalry and Pageants in the Middle Ages*, Woodbridge 1989, s. 6.

⁶ Gravett Ch., op. cit.

⁷ Barber R. and Barker J., op. cit., s. 136–137, 209–211; Wozel H., op. cit., s. 26–27; Blair C., op. cit., s. 168–169; Gravett Ch., op. cit., s. 51–52; *Riddarlek och Tornerspel. Sverige – Europa. Katalog sammanställd av Lena Rangström*, Stockholm 1992, s. 337.

⁸ Por. Hübner-Wojciechowska J., *Karuzele w XVII wieku. Zarys problematyki*. Biuletyn Historii Sztuki, 1987, nr 3–4, s. 285–297.

⁹ Najgłośniejsze karuzele odbyły się m.in. w 1662 r. w Paryżu, w 1672 r. w Sztokholmie, w 1709 r. w Dreźnie, w 1750 r. w Berlinie, w 1776 r. w Ekolsund: *Riddarlek och Tornerspel*, op. cit., s. 406–409, 410–415, 416–419, 420–421, 424–428. Najdłużej organizowano karuzele w Szwecji – do końca XVIII w.: Ibidem, s. 422–428, 437–448.

¹⁰ Bogate zbiory zbroi rycerskich używanych w gonitwach rycerskich podczas karuzelów znajdują się w posiadaniu Tojhusmuseet w Kopenhadze oraz Livrustkammaren w Sztokholmie: *Riddarlek och Tornerspel*, op. cit., nr 134, 135, 137, 138, 147, 148, 164, 184, 191, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 307, Por. także: Blair C., op. cit., s. 168–169.

¹¹ Pluvinel A. de, *Le Meneige Royal... Die Königliche Reitschuel*, Brunszwik 1626. Dzieło to ukazało się w Paryżu w 1623–24 r. Miało potem wiele wydań i zostało przetłumaczone na kilka języków. W Niemczech było wydane w 1626 r. w Brunszwiku przez Gottfrieda Müllera i w 1628 r. we Frankfurcie n.M. przez Matthaëusa Meriana Starszego (!!).

¹² Gravett Ch., op. cit., s. 15. Zob. Wozel H., op. cit., nr 61, 62, 64; *Riddarlek och Tornerspel*, op. cit., nr 271, 272, 277, 278, 295.

¹³ Zob. *Riddarlek och Tornerspel*, op. cit., nr 178, 293.

¹⁴ Gurlitt C., *Deutsche Turniere, Rüstungen und Plattner des XVI Jahrhunderts*. *Archivalische Forschungen*, Dresden 1889, s. 24–25.

¹⁵ Archiwum Jana Zamoyskiego, wyd. W. Sobieski, T. I (1553–1579), Warszawa 1904, dok. 60. Zamieszcza też: Wójcicki K.W., “Turnieje i gonitwy”, [w:] *Obrazy*

starodawne, Warszawa 1843, t. II, s. 21–24. Gonitwy do pierścienia odbyły się 1592 r. w Krakowie z okazji wesela Zygmunta III Wazy z Anną Austriaczką: *Kronika mieszczańska krakowskiego z lat 1575–1595*, wyd. H. Barycz, Kraków 1930, s. 126. Gonitwy do pierścienia były ulubioną rozrywką polskiej szlachty: Bystron S., *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce*, Warszawa 1994, t. II, s. 216–217.

¹⁶ W XVII w. utrzymywał się podział Korytowa między rodami Goltzów i Wedłów: Lothert A., *Zur Geschichte der Familie von Wedell=Neuwedel (vom ende des 15. bis zum Ende des 16. Jahrhunderts)*, Die Neumark 13, 1936, s. 86–88, 100. Z Goltzów żyjących w połowie XVII w. możemy wymienić: synów Joachima (+ 1627) z Korytowa i Mielna, czyli Georga (ur. 1588 – + 1622); Henninga i Hansa; Wulfä (+ przed 1644) właściciela Korytowa i Rakowa z synem George Christophem (+ 1646) oraz Christopa Georga z Korytowa z synem Christophem (+ 1669). Zob. *Nachrichten über die Familie der Grafen und Freiherrn von der Goltz, Friedrich Freiherrn von der Goltz*, Strassburg 1885, s. 440, 441, 457, 490, 491. Z kolei 8 października 1644 r. wymieniano pośród właścicieli Korytowa Christopa i Joachima von der Goltz i Georga Christopa syna Wulfä: Berg K., *Arnswalde (Stadt und Kreis) im Dreissigjährigen Kriege, Schriften des Verein für Geschichte der Neumark 20*, Landsberg 1907, s. 271. Natomiast Wedłów z Drawna reprezentowali synowie Hassona: Rudiger i Georg; Georg Ernst v. W. syn Joachima; Christian syn Georga i Ernst Joachim syn Ernsta Ludwiga v. Wedel (Ibidem, s. 271).